

Posudek diplomové práce Evy Zahradníkové Zaměstnání a volný čas za socialismu a dnes.

Předložená diplomová práce se zabývá tématy společensky významnými především proto, že práce i volný čas tvoří významné součásti životního stylu. Pokouší se přitom zachytit jejich genezi a základní rozdíly ve srovnání dvou významných historických období a společenských systémů.

Seznam literatury zahrnuje nejdůležitější základní tituly. Práce je především kompilátem, který se opírá ve velkém rozsahu o několik klíčových autorů (Petruska, Filipcovou, Šimka, France a Knapíka, Tučka, Fázika ad.). Poměrně dlouhé pasáže jsou pak hlavně výkladem jejich textů, někdy však ne zcela adekvátně interpretovaných.

Autorka si klade za cíl srovnání povahy a náplně práce a volného času v historické retrospektivě. Podle mne ale příliš nediferencuje v řadě svých tvrzení podstatné změny, k nimž ve vývoji tzv. „reálného socialismu“ došlo, kde zřetelně musíme odlišit úlohu a podobu práce i mimopracovní doby a volného času v různých etapách tohoto vývoje: po druhé světové válce, po roce 1948 do cca poloviny let padesátých, na přelomu 50. a 60. let, v letech šedesátých, následně v normalizaci a nakonec i v období poznamenaném Gorbačovskou perestrojkou. K výrazným pohybům a proměnám pak docházelo i po roce 1989.

Do určité míry i proto, že autorka bedlivěji nereflektuje tyto proměny, najdeme v práci i řadu zjednodušení a generalizací.

Autorka se také opírá o hlavní výzkumy volného času a data sociální struktury. A je třeba říci, že je v práci i dobře využila. Je ale škoda, že její pozornosti unikly práce Machoninova kolektivu o sociální struktuře Československa z roku 1967 a další výzkumy stratifikace, organizace a řízení. Jde-li o historicko-sociologickou práci, bylo by vhodné více využít i dobové statistiky a dokumenty.

I z těchto zdrojů by např. autorka vyčetla údaje o výrazném mzdovém a platovém rovnostářství, vývoji vzdělanostní struktury, proměnách charakteru práce i o trávení času mimopracovního a volného. Jistě by stálo také za pozornost rozšíření zařízení pro volný čas (kin, kulturních domů, divadel, včetně divadel malých forem, sportovišť, atd.), a to nejen ve velkých městech, rozmach menších i masových akcí a hudebních festivalů různých žánrů, růst promítání a obliby filmů západní provenience, práce různých společenských organizací (Svazarmu, Klubů důchodců, organizací svazů

žen apod.). Nelze rovněž přehlédnout fakt finanční dostupnosti využití rozmanitých forem kultury, zábavy, rekreace (nejen typu „Anděl na horách“), sportu atd. Navíc vše silně podporovaných odbory, zaměstnavateli (FKSP), nevratnými či bezúročnými půjčkami, někdy zesměšňovanými zájezdy z venkova do divadel atd.

Až v empirické části práce autorka některé tyto aspekty zmiňuje na základě rozhovorů.

I když jistě to vše bylo pod silným dohledem stranických ideologů a funkcionářů, dávalo to i prostor pro naplňování různých individuálních zájmů a využití času, na tomto dozoru relativně nezávislém. Jistě, že v různých obdobích a různou měrou existovala větší či menší snaha o politickou kontrolu až indoktrinaci, která se však s koncem padesátých let setkávala mnohdy jen s minimálním efektem, který by ideologové očekávali.

Správně si autorka všimla československého specifika trampování a chataření, které mělo významné zdroje již v předválečné tradici, a chalupaření, které bylo mimo jiné podmíněno odsunem Němců zejména z pohraničí (první chalupáři se tu začínají objevovat již kolem roku 1947).

Výklad situace po roce 1989 je méně tezoovitý. I zde jde o kompilát, který se opírá o omezený počet autorů. Výrazně je zastoupen Tuček, Fázik, Špaček a Šafr.

I v toto výkladu by bylo dobré přehledněji uvést působící faktory rozvoje a proměn, které ovlivňují charakter práce a přístup k ní. Jde o technologický rozvoj (zvl. nástup nových informačních technologií), masivní kapitálové přesuny (např. razantní vstup zahraničního kapitálu), strukturální změny ekonomiky (útlum či rozvoj určitých výrobních či služeb, s nimi souvisící krachy velkých podniků a dynamický rozvoj jiných) atd. To vše pak úzce souvisí s výkyvy trhu práce, zejména se vznikem a vlnami nezaměstnanosti, přílivem zahraničních pracovníků, apod. Tedy s mírou dostupnosti práce vůbec, prací určité povahy, typy žádoucí kvalifikace atd.

Pak se nám s tím objevuje nejen problém množství a rozsahu práce (od nulového do časově předimenzovaného), ale i její povahy (požadované kvalifikace, přípravy na ni, náročnosti atd.). To vše se pak promítá i do dalších oblastí života, a to zejména do disponibilního času mimo práci. Do požadavků a rozsahu času, který musíme věnovat nutnému odpočinku, všem aktivitám, které nám umožňují práci získat, udržet, vytvářet si předpoklady pro pracovní vzestup, ale pak i pro všechny nutné aktivity činností sebeobsluhy, fungování rodiny a mimopracovních vztahů. Opět vše s průmětem do rozsahu a povahy (a možností) volného času.

Nejzajímavější je empirická část založená z velké části na literárně zpracovaných výpovědích narátorek-prodavaček (dle Centra orální historie) a přidaných rozhovorech autorky samotné. Ty podávají plastický obrázek povahy a podmínek jejich práce a reakcích narátorek na ně.

Celkově práci chybí větší důraz alespoň na připomenutí existence jevů, které bývají empiricky obtížněji postižitelné. Tak např. v předlistopadové i polistopadové situaci se empirickým šetřením nedaří (či daří jen obtížně) postihnout takové jevy a jejich souvislosti, jakými jsou (např. pro profesní a ekonomický status různých skupin) příjmy nelegální, získané z vysloveně kriminální činnosti, z dob „reálného socialismu“ melouchařením, dostupností západní měny, „osobními službami“, v současnosti pak také finančními machinacemi na hraně zákonnosti, zaměstnáváním a pracemi „načerno“, „dovedným“ čerpáním ze sociálních fondů apod.

Na druhé straně je v podstatě pominuta situace skupin, jejichž práce je prekarizovaná, a nemalých menšin, jejichž situace se na trhu práce zásadně změnila k horšímu.

To vše po celé vertikále stratifikace jistě s různým dopadem na mimopracovní dobu a volný čas.

Práce nakonec dává (a i dobré shrnutí ukazuje) slušnou informaci o sledovaných otázkách a lze ocenit autorčinu snahu vytěžit z použité literatury a údajů výzkumů maximum informací. Práce je jako celek zajímavá, nabita fakty a dává celkem plastický obraz situace.

Po formální stránce se autorka se žel nevyhnula pravopisným chybám (hlavně malá a velká písmena) a překlepům.

Přes veškeré výhrady práci doporučuji k obhajobě.

Navrhovaná klasifikace: dobře

24. května 2018

Doc. PhDr. Radomír Havlík, CSc.

